

REALIZACIJA ROUSSEAUOVOG (DEMOKRATSKOG) REPUBLIKANIZMA U POLITIČKOM PORETKU (DEMOKRATSKE) REPUBLIKE KORZIKE (1755–1769)?

Damjan Stanić

Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

SAŽETAK

Cilj ovog rada je prikazati temeljne značajke Rousseauova republikanizma, kao i njegove specifičnosti, posebno u kontekstu trajnih napetosti između republikanizma i demokracije u Rousseauovoj misli. Rad će pokušati odgovoriti na pitanje može li se Rousseauovo učenje nazvati demokratskim republikanizmom komparirajući neke od glavnih elemenata njegove političko-teorijske misli sa stvarnim političko ustavnopravnim elementima republikanizma na Korzici unutar nekoliko različitih političkih sustava i državnopravnih poredaka u 18. stoljeću. Rad će analizirati ponajprije Rousseauov *Nacrt ustava za Korziku* u nastojanju da se dođe do odgovora koliko je republika Korzika Pasqualea Paolija (1755–1769), zapravo, bila u skladu s Rousseauovim idejama i radi li se o svojevrsnom ozbiljenju Rousseauove političke teorije unutar jednog stvarnog političkog poretka Europe 18. stoljeća. Zbog toga će se razmotriti povijesni kontekst nastanka (demokratske) republike Korzike 1755. godine i prikazati njezin politički sustav komparirajući ga s osnovnim teorijskim pretpostavkama Rousseauovog republikanizma. Također, značajan dio rada bit će posvećen Pasqualeu Paoliju kao središnjoj figuri korzikanskog (demokratskog) republikanizma, te će se pokušati usporediti Paolija i Rousseaua, njihove republikanske ideje i vizije političkog poretka.

KLJUČNE RIJEČI: Jean-Jacques Rousseau, Korzika, Nacrt ustava za Korziku, Pasquale Paoli, republikanizam

Kontakt autora:

Damjan Stanić, student na Fakultetu političkih znanosti, Sveučilišta u Zagrebu.
E-mail adresa: stanic.damjan@gmail.com

UVOD

Republikanska tradicija političke misli jedan je od najplodonosnijih, ali i najraznovrsnijih smjerova bogate povijesti političkih ideja s brojnim, vrlo istaknutim, predstavnicima. Jedan od njih svakako je i ženevski teoretičar Jean-Jacques Rousseau. Rousseau je političku teoriju gradio naslanjajući se na (i nadograđujući) Montesquieua i, pogotovo, Machiavellija, što onima koji Machiavellija nisu čitali i proučavali, nego su o njemu donijeli određene zaključke temeljem pogrešnih i površnih – a takve nisu rijetke – interpretacija firentinskog teoretičara, može zvučati prilično čudno, ali je, zapravo, potpuno prirodno s obzirom na to da obojica pripadaju republikanskoj tradiciji političke teorije. Rousseau je, u stvari, što se vidi u brojnim njegovim djelima, jedan od većih Machiavellijevih apologeta jer je on, po njemu, neizmerno doprinio razvoju republikanskih ideja, ali je kroz povijest imao „samo površne i korumpirane čitatelje” (Lalović 2012, 78). U ovom se radu upravo republikanski aspekt Rousseauovog stvaralaštva stavlja u prvi plan u nastojanju da se prikaže što Rousseauov republikanizam podrazumijeva, te se raspravlja koliko je on uopće kompatibilan s demokratskim uređenjem države.

Glavnina rada odnosi se na komparaciju Rousseauovih republikanskih ideala sa stvarnim političkim poretkom (demokratske) republike Korzike, osnovane 1755. godine, pri čemu će se nastojati prezentirati do koje mjere je moguće to dvoje poistovjetiti. U fokusu će također biti Pasquale Paoli, idejni začetnik korzikanskog republikanskog (i demokratskog) projekta neovisnosti (od Genove), te njihov general (glavna osoba izvršne vlasti). Puno je radova napisano o tome na koji način je Paolijeva vladavina bila utemeljena na Montesquieuovim teorijskim postavkama, s obzirom na brojne izvore u kojima Paoli osobno piše o Montesquieuovom utjecaju i utisku koji je na njega ostavila Francuzova filozofija (Carrington 1973, 483). Ipak, ovaj će rad pokušati dovesti u pitanje takve teze i nastojati dokazati da su Paoli i Rousseau imali puno više dodirnih točaka negoli je korzikanski lider to imao s Montesquieom, ne dovodeći pritom u pitanje bitan utjecaj Montesquieuova *Duha zakona* na sadržaj ustava Korzike iz 1755. godine (tzv. Paolijev ustav), kao i na Rousseauovu političku teoriju koja je dobrim dijelom inspirirana tim političko-teoretskim literarnim remek djelom francuskog teoretičara.

Zbog mogućnosti bolje kontekstualizacije cjelokupne problematike prvi će dio rada, nakon uvodnih razmatranja o temeljnim postavkama Rousseauove političke teorije s naglaskom na republikanizam, biti usmjeren na predstavljanje povijesnog konteksta koji je prethodio nastanku (demokratske) republike Korzike 1755. godine, te analizi političkog sustava i ustava spomenute republike uz naglasak na vladu Pasqualea Paolija. Prikazat će se odnos izvršne i zakonodavne vlasti na Korzici

u tom razdoblju, te će biti govora o položaju sudbene vlasti, pri čemu će se nastojati ustanoviti do koje mjere je tu uopće moguće govoriti o zasebnoj grani vlasti, a koliko, zapravo, samo o dijelu izvršne vlasti. Drugi dio rada fokusirat će se na analizu Rousseauovog *Nacrta ustava za Korziku* i njegovog cjelokupnog projekta koji je zamislio za tu mediteransku otočnu republiku. Glavni cilj rada je dokazati koliko se korzikanski poredak od 1755. do 1769. godine približio Rousseauovim republikanskim idealima diskutirajući pritom o nekim od temeljnih Rousseauovih pretpostavki poput odbacivanja ideje predstavnštva, te načinu formulacije općenite volje i prikazujući ih u prostorno-vremenskom kontekstu. Nužno će biti u tom dijelu rada odvojiti (ali ne potpuno i zasigurno ne uvijek) Rousseauovu teoriju od njegovog poimanja zbiljnosti, u čemu će dosta pomoći komparacija rane faze njegova političkog mišljenja nasuprot zreloj kako bi se jasno vidjelo što se to točno kod Rousseaua promijenilo, a što je ostalo identično i postojano u njegovim promišljanjima, neovisno o protoku vremena.

TEMELJNE KARAKTERISTIKE ROUSSEAUOVOG (DEMOKRATSKOG) REPUBLIKANIZMA

Rousseauova je politička teorija pokušaj usuglašavanja Hobbesovog kontraktualizma i Machiavellijevog republikanizma (Molnar 2012, 12). Naizgled se radi o potpuno nepomirljivim pozicijama unutar političke teorije, ali Rousseauovo specifično shvaćanje tih pozicija dovodi nas do toga da, zapravo, nastaje jedna, vrlo radikalna, ali potpuno logična i spojiva politička teorija kontraktualnog republikanizma narodne suverenosti. No, kako bi se bolje shvatila Rousseauova teorija potrebno je njezine glavne segmente (Rousseauova teorija društvenog ugovora, općenita volja i volja svih, kritika teorije predstavnštva, vladavina zakona, te poimanje slobode) raščlaniti i prikazati zasebno kako bi se oni u konačnici mogli posložiti u jednu koherentnu i pregledniju cjelinu.

Najpoznatiji predstavnik tradicije društvenog ugovora svakako je Thomas Hobbes čiji je *Levijatan* u određenom smislu postavio temelje čitavoj tradiciji. Rousseau svoju teoriju društvenog ugovora stvara nadograđujući, ali i kritizirajući upravo Hobbesa koji, prema njemu, potpuno pogrešno shvaća neke važne aspekte konstituiranja građanskog društva. I dok kod Hobbesa postoji samo jedan društveni ugovor/sporazum, Rousseau radi distinkciju između društvenog ugovora/sporazuma (ugovor/sporazum o udruživanju) i ugovora/sporazuma o obliku vladavine (ugovor/sporazum o pokoravanju), te se prema njemu građansko društvo konstituira dobrovoljnim udruživanjem naroda, s jedne, i pojedinaca, s druge strane, a ne sporazumom svih pojedinaca sa svim pojedincima, što je bila Hobbesova formulacija (Derathé 2018, 191; Lalović 2006, 128). Rousseau pritom odbacuje teoriju dvostrukog kontraktualizma jer za njega uspo-

stavljanje vlade nije ugovor. Jedini ugovor/sporazum koji postoji jest onaj o udruživanju (Derathé 2018, 190; Lalović 2006, 129). S obzirom na to da je sporazum o udruživanju za Rousseaua u potpunosti dobrovoljan čin, svaki čovjek može odbiti udružiti se u građansku zajednicu. Takav postupak pojedinaca, pritom, ne poništava društveni ugovor, već se jednostavno ti pojedinci, koji nisu pristali zajedno s ostalima sudjelovati u konstituiranju građanskog društva, ne ubrajaju u građanstvo. Činjenica da netko prebiva na određenom teritoriju, za Rousseaua znači da ta osoba prihvaća društveni ugovor te da se svjesno podvrgava suverenosti naroda kojoj i sama pripada (Lalović 2006, 131).

Rousseau razlikuje općenitu volju (*volonté générale*) od volje svih (*volonté de tous*). Općenita volja je volja suverenog naroda kao cjeline, dok je volja svih samo zbroj partikularnih volja pojedinaca, koji ne daje uvijek općenitu volju. Cijeli narod mora uvijek odlučivati o cijelom narodu, a kada narod to čini u svojstvu suverena tada je to općenita volja koja nikad nije nepravedna jer nitko ne može biti nepravedan prema samome sebi (Lalović 2006, 140, 145–146, 154–155). Kako bi odluka općenite volje bila ispravna nije nužno da ona bude jednoglasna, ali zato se apsolutno svi glasovi moraju uračunati (Lalović 2006, 140). U slučaju da se pokaže da je nečija partikularna volja bila u suprotnosti s onim što se ispostavilo u konačnici kao općenita volja, to ne znači ništa drugo negoli da je ta osoba pogriješila i da ono za što je smatrala da je općenita volja to, u stvari, nije jer da je prevagnula partikularna volja tog pojedinca, tada bi taj pojedinac učinio nešto što, zapravo, ne želi te upravo tada ne bi „bio slobodan” (Rousseau 2012, 93). Općenita volja je, zapravo, „zbroj velikog broja malih razlika”, jer ukoliko bi u društvu postojao „mali broj velikih razlika”, prema Rousseauu, ne bi mogla nastati općenita volja (Lalović 2006, 172). S obzirom na to da odluke (zakoni) izglasane malom većinom ne mogu biti izraz općenite volje, Rousseau je stava da općenita volja mora ujedno biti i volja svih (Derathé 2018, 200). Ipak, volja svih nije uvijek jednaka općenitoj volji jer općenita volja nastaje onda kad narod manifestira vlastitu volju u svojstvu suverena, ali iako je suveren za Rousseaua jedino narod, treba istaknuti da narod nije uvijek isključivo suveren. Drugim riječima, volja naroda je volja svih u svakom pojedinom slučaju, ali, samo onda kad se radi o volji naroda kao suverena možemo govoriti o tome da je došlo do poistovjećivanja volje svih i općenite volje (Lalović 2006, 154). Općenita je volja, stoga, izraz volje (svih) građana u zakonodavnom postupku (Lalović 2002, 61).

Općenita je volja za Rousseaua nedjeljiva i nepredstavljiva jer je to volja cijelog naroda kao jedinog suverena (Lalović 2006, 140). Iz toga proizlazi Rousseauova kritika teorije predstavništva Thomasa Hobbesa, ali i ostalih teoretičara koji pripadaju toj tradiciji. To je nešto što su mu kasnije liberalni autori i oni koji su pripadali tradiciji liberalizma neizmjenjivo zamjerali

nazivajući ga čak pobornikom i zagovornikom despotije i tiranije (Sunajko 2014, 42). Čovjekova volja nije prenosiva te ona mora i nakon što se sporazumno stvori „kolektivno tijelo suverena” ostati njegova osobna volja jednako kao i prije negoli je sklopljen društveni ugovor (Sunajko 2014, 45). Taj kontinuitet volje moguć je jedino ukoliko se ne pravi razlika između predstavnika i predstavljenih, te iz tog razloga Rousseau zazire od predstavničkih tijela o kojima ima izrazito negativno mišljenje. Za Engleze je Rousseau, naime, tvrdio da imaju samo privid slobode u vidu parlamenta kao svojeg zakonodavnog predstavničkog tijela, ali da u stvarnosti nisu ništa slobodniji od robova (Douglass 2013, 735; Sunajko 2014, 45). Rousseau je prema predstavništvu, izuzev svojih teorijskih i moralnih postulata, skeptičan i zbog, za njega, groznih povijesnih iskustava staleško-korporativnog predstavništva u doba feudalne vladavine koja je, po njemu, preddržavno izopačeno prirodno stanje (Lalović 2006, 184–185).¹

Način na koji Rousseau doživljava vladavinu zakona u svakom slučaju spada među najvažnije aspekte njegovog republikanizma, s obzirom na to da on republikama zove sve države u kojima vlada zakon, no o tome će više riječi biti u nastavku rada (Lalović 2006, 105, 143). Za Rousseaua je neizmerno bitna tzv. dvostruka općenitost zakona koja je, prema njemu, potpuno zanemarivana u svim prethodnim definicijama zakona. Zakoni, naime, moraju biti iskazani u tome da bude uračunata volja svih članova suverena, tj. naroda, ali i predmet o kojem se zakonom odlučuje mora također biti općenit, odnosno on se ne može odnositi na konkretne pojedince, već cijeli narod mora odlučivati o narodu u njegovoj cijelosti² (Lalović 2006, 140). Svako glasanje o prijedlogu nekog zakona nije, zapravo, izjašnjanje o odobravanju tog prijedloga, već se od naroda traži da se izjasni je li taj prijedlog zakona u skladu s općenitom voljom

1 Rousseauova politička misao nije, ipak, u potpunosti protivna teoriji političkog predstavništva. Naime, Rousseau se nimalo ne protivi predstavništvu u vladi, koja za njega nije, kao što je u današnje doba slučaj, isključivo izvršna vlast, već je, dapače, nositelj i zakonodavne vlasti. Naime, Rousseau kad koristi termin *Gouvernement* ne misli na vladu onako kako ju danas shvaćamo i kako, zapravo, riječ *Gouvernement* prevodimo s francuskog jezika, već misli na ono što bi u modernom i suvremenom smislu bila država. Iz toga proizlazi da Rousseau pod *Gouvernement* misli i na izvršnu, ali i na zakonodavnu vlast te je, samim time, moguće izvući zaključak da Rousseau, s obzirom na to da nije protivan predstavništvu u *Gouvernement*, nema ništa protiv predstavništva u zakonodavnoj vlasti. Ipak, ono u čemu je Rousseau nepokolebljiv jest pitanje suverenosti, te njega grozi mogućnost da suverenost bude isključivo u rukama predstavničkog tijela, odakle proizlazi i famozna Rousseauova kritika Engleza i njihovog političkog sustava koja se odnosi na činjenicu da je njihov parlament, kao apsolutni suveren, potpuno nezavisan od birača i njihove volje. Detaljnije je o toj Rousseauovoj ambivalentnosti prema pojmu predstavništva u svojoj knjizi *Mogućnosti političkoga* pisao Dragutin Lalović (2006: 182–187).

2 Zakon, primjerice, može propisati da se svako kazneno djelo ubojstva kazni zatvorskom kaznom u trajanju od 5 godina, ali se zakon ne može odnositi isključivo na jednu konkretnu osobu. Zakon jednako vrijedi (i mora vrijediti) za sve članove zajednice.

ili nije (Lalović 2006, 167). Rousseau razlikuje ustavno od redovnog zakonodavstva. U fazi ustavnog zakonodavstva mora postojati Zakonodavac,³ savjestan i moralan čovjek, koji će predložiti ustav kojeg potom narod kao suveren mora potvrditi (Lalović 2006, 137). Važno je napomenuti da Zakonodavac ne smije obnašati nikakvu vlast unutar republike, niti imati bilo kakve zakonodavne ovlasti (unutar redovnog zakonodavstva), već on isključivo vlastitim lukavstvom u funkciji narodnog odgojitelja omogućuje preobrazbu prirodnog čovjeka u građanina nudeći, u fazi ustavnog zakonodavstva, najbolji mogući prijedlog ustava kojeg narod kao suveren slobodnim glasanjem potom potvrđuje (Lalović 2006, 136–138).

Jedna od najpoznatijih Rousseauovih formulacija je da će svatko tko se ne pokori općenitoj volji „biti prinuđen biti slobodan” (Rousseau 2012, 23). Iz te je formulacije moguće dobiti potpuno krivi utisak o Rousseauu i njegovom poimanju slobode. Naime, takva jezična konstrukcija ne znači ništa drugo negoli da svi ljudi potpuno slobodno pristaju zajedno s drugima ući u građansko društvo i (samo)podvrgnuti se općenitoj volji jer je to ujedno i njihova vlastita volja koja se izražava u obliku zakona. Onaj koji se odbija pokoriti zakonima koje sam donosi kao dio suverena tim činom ukida vlastitu slobodu, te ga zato ostatak suverena (naroda) treba prisiliti da poštuje iste one zakone koje je donio kako bi realizirao vlastitu slobodu (Lalović 2006, 126–127).

POVIJESNI KONTEKST NASTANKA (DEMOKRATSKE) REPUBLIKE KORZIKE 1755. GODINE

Povijest Korzike, četvrtog po veličini mediteranskog otoka,⁴ prožeta je neizmjernom dinamikom političko-društvenih zbivanja. Korzika je bila jedna od zaostalijih provincija Rimskog carstva koju su nakon raspada Zapadnog Rimskog carstva osvojili prvo Vandali, a potom i Ostrogoti. Nakon dugog razdoblja političke nestabilnosti, unutar kojeg je Korzikom vladala Kraljevina Lombardija, a kasnije i republika Pisa, Korzika 1284. godine (*de iure*)⁵ potpada pod vlast Genove koja će se tamo zadržati vrlo dugo (Aleksееva 2018, 37). Za Korzikanca je nekoliko povijesnih trenutaka od neizmjernog značaja, a jedan od njih je zasigurno revolucija iz 1729. godine kojom su stanovnici otoka htjeli postići neovisnost od republike Genove, te su uspostavili *de facto* vlast na određenim dijelovima otoka (prvenstveno u brdovitoj unutrašnjosti otoka jer su Đenovezi bili primarno

3 Kasnije u radu pokušat će se odgovoriti na pitanje je li Pasquale Paoli taj Zakonodavac u slučaju Korzike.

4 Iza Sicilije, Sardinije i Cipra.

5 U raznim je izvorima moguće pronaći podatke da Đenovezi do tek negdje 1500. godine nisu uspostavili *de facto* vlast nad Korzikom (Kingston 2010, 9).

pomorski orijentirani). Revoluciju su predvodili korzikanski izvršnici među kojima se kao lider ponajviše istaknuo Giacinto Paoli,⁶ otac Pasqualea Paolija, kasnije ustavnog tvorca republike Korzike 1755. godine (Cini 2013, 267).

Razdoblje od 1729. do 1755. godine na Korzici označava povijesni moment najveće korzikanske borbe za neovisnost koju je obilježio dugački i mukotrpan rat protiv Genove. Ta *de facto* vladavina koju su Korzikanci uspostavili u tom periodu bila je iznenađujuće demokratski nastrojena sa snažnim uporištem u korzikanskom običajnom pravu komunitarnog karaktera (Cini 2013, 270). Moguće je pronaći u raznim izvorima stavove brojnih teoretičara tog razdoblja o tome da je korzikanski ustavnopravni poredak (iako Korzika sve do 1755. godine nije imala jedinstveni kodificirani ustav) bio jedan od najdemokratskijih europskih sustava prve polovice 18. stoljeća (Cini 2013, 270; Tandori 2002, 29). Paoliju starijem je uzor bio Montesquieuov *Duh zakona* kojeg je nastojao preuzeti, prilagođavajući ga, naravno, specifičnim uvjetima Korzike tog vremena (Cini 2013, 270). Vjerojatno najzanimljiviji i najzabavniji trenutak korzikanske povijesti u njihovoj borbi za neovisnost od Genove se dogodio 1736. godine kad je na Korziku stigao Theodor von Neuhoff, njemački avanturist i bogati plemić, koji je obećao liderima korzikanskog pokreta za neovisnost od Genove da će materijalno pomoći njihovu borbu ukoliko ga okruna za kralja Korzike (Cini 2013, 271).

To se, naime, i dogodilo te je Theodor von Neuhoff postao Theodor I od Korzike. Njegovo je kraljevanje trajalo svega nekoliko mjeseci, a obilježile su ga zaista karikaturalne situacije, što je iskoristio Voltaire učinivši ga jednim od glavnih predmeta poruge u njegovom *Candidu* (Kingston 2010, 6). Theodor nije imao nikakvu stvarnu vlast u svojim rukama s obzirom na to da je bio primoran položiti zakletvu ustavnopravnom poretku Korzike i odreći se gotovo svih zakonodavnih i izvršnih ovlasti. Jedino pravo koje mu je ostalo je bilo predlaganje ministara za svoju vladu, ali su oni morali biti potvrđeni u *Dietu*,⁷ izbornom zakonodavnom tijelu u kojem je sjedilo dvadeset četvero zastupnika izabranih u dvadeset četiri okruga diljem Korzike (Carrington 1973, 488). Nakon što je Theodor pobjegao pod prijetnjom denoveške opsade otoka uslijedio je jedan prilično defenzivni period korzikanske povijesti u kojem je glavni cilj bio zadržati kakvu-takvu neovisnost od Genove, makar na jednom dijelu otoka, a politički poredak i njegova demokracičnost pali su tada u drugi plan te je primjetno da su

6 Giacinto Paoli, François Gaffori i Andrea Ceccaldi su činili svojevrsni trijumvirat na Korzici tog vremena te se smatraju jednima od otaca korzikanske nacije (Giamarchi 1858, 1-23).

7 Ovu *Dietu* treba razlikovati od one koja je kasnije oformljena Paolijevim ustavom 1755. godine.

zakonodavna i izvršna vlast (sudska je bila u potpunosti podređena prethodno navedenim granama vlasti) do 1755. godine bile vrlo isprepletene (Carrington 1973, 488–490).

Najznačajniji trenutak korzikanske povijesti ipak je 1755. godina. Riječ je o godini kad je osnovana republika Korzika za koju možemo reći da je, za razliku od svih oblika državnopravnog uređenja Korzike u prethodnim razdobljima, bila i *de facto* i *de iure* neovisna država. Clemente Paoli, najstariji Giacintov sin koji je u tom trenutku bio jedan od najistaknutijih korzikanskih lidera, predložio je *Consulti*, najvišem zakonodavnom korzikanskom tijelu i instituciji utemeljenoj na korzikanskoj tradiciji, da za novog generala bude izabran njegov brat Pasquale (Carrington 1973, 490). Pasquale je inače od 1739. godine bio u Napoliju gdje je otišao s ocem koji je bio u bijegu od Đenoveza s obzirom na to da je bio izdan nalog za njegovim uhićenjem. U Napoliju se Pasquale školovao na tada vrlo prestižnom napolitanskom Sveučilištu Federica II pod tutorstvom iznimnog Antonia Genovesija, gdje je proučavao djela velikih političkih teoretičara poput Montesquieua i Machiavellija (Carrington 1973, 483, 488; Cini 2013, 276; Giamarchi 1858, 31). *Consulta* je prihvatila Clementeovu inicijativu pa je Pasquale dobio zadatak prije povratka u domovinu poslati prijedlog novog političkog sustava Korzike, što je on i napravio, te je taj Pasqualeov prijedlog *Consulta* prihvatila u travnju 1755. godine (Carrington, 1973: 490). U srpnju iste godine Pasquale se vraća u domovinu te je na zasjedanju *Consulte* u Casabianci izabran za novog generala. Njegovom se izboru suprotstavio član korzikanske vojne elite, Mario Emanuele Matra, koji je poveo pobunu protiv takve odluke *Consulte*, što je rezultiralo time da ga je Paoli,⁸ kao novi general, proglasio izdajnikom nacije, za što je i imao stvarne temelje jer se Matra kasnije dogovorio s Genovom (iz koje su mu financirali ustanke protiv Paolija), te je bio, uz Colonna i brojne druge, jedan od korzikanskih petokolonaša (Carrington 1973, 495; Giamarchi 1858, 36, 40, 44, 46).

POLITIČKI POREDAK (DEMOKRATSKE) REPUBLIKE KORZIKE I „VLADAVINA” PASQUALEA PAOLIJA

Ustav republike Korzike, poznatiji kao Paolijev ustav, donesen je u studenom 1755. godine te je njime, zapravo, bilo samo potvrđeno sve ono što je Paoli *Consulti* već prethodno bio predložio u svojem promišljanju o novom ustavnopravnom poretku republike Korzike. Temeljne odredbe tog novog ustava bile su narodna suverenost i pravo građana da budu slobodni, što neizmjereno podsjeća na Rousseauov izričaj, ali vrijedi napomenuti da

8 Svaki sljedeći put kad u tekstu bude spomenut Paoli to će se odnositi na Pasqualea, a ne na Giacinta ili Clementea.

je taj ustav donesen čak sedam godina prije negoli je objavljen Rousseauov *Društveni ugovor* u kojem su narodna suverenost i pravo građana da budu slobodni detaljno razrađeni (Carrington 1973, 482; Kingston 2010). Ustav nije predviđao pravo na otpor tiranskoj vlasti, već je, kao i kod Rousseaua, apsolutnu građansku slobodu doživljavao kao sredstvo isključivanja i nadilaženja svake samovolje (Cassirer 2012, 19; Kingston 2010, 10). Politički je poredak novoosnovane republike počivao na jasnoj distinkciji između zakonodavne i izvršne vlasti. Ono što je u „pretpaolijevskom” razdoblju bila *Consulta*, transformirano je u *Dietu*, koja je u svojoj osnovi bila izborno predstavničko zakonodavno tijelo, ali se može, proučavajući razne dostupne dokumente i spise iz tog vremena (ali i sekundarne izvore iz kasnijih razdoblja), izvući kredibilan argument da se, u bitnome, radilo o poslaničkom tijelu⁹, te da narodna suverenost, stoga, nije bila predstavljena, već da je zadržala svoj izvorni, ustavom zamišljeni, oblik što je u potpunosti na tragu Rousseauove teorije narodne suverenosti i kritike (pogotovo Hobbesove) teorije predstavništva (Douglass 2013, 736; Kingston 2010, 10).

Glavno tijelo izvršne vlasti bilo je Državno vijeće (svojevrsna vlada) na čijem se čelu nalazio general s limitiranim ovlastima. Članove tog tijela birala je *Dieta* (njih 144 u početku, a kasnije je taj broj smanjen na samo 9), a ono je bilo tripartitnog karaktera jer su unutar samog Vijeća postojala tri mala vijeća zadužena za sudstvo, vojsku i ekonomiju. Državno je vijeće bilo oformljeno po ključu regionalnog predstavništva, te je svaki dio otoka morao biti ravnomjerno predstavljen (Kingston 2010, 10). Tako nešto, naime, nije uopće u suprotnosti s Rousseauovom teorijom, već je, naprotiv, u potpunom skladu s njom. Štoviše, Rousseau je bio veliki zagovornik predstavništva u izvršnoj vlasti, s obzirom na to da je ona samo izvršitelj narodne suverenosti (Douglass 2013, 737). Sudbena je vlast na Korzici bila sasvim inkorporirana u izvršnu vlast. Riječ je o poštivanju stare otočke tradicije koja nije poznavala institut neovisnosti sudstva. To je vrlo vjerojatno glavni razlog zašto je teško, ako ne i nemoguće, govoriti o tome da je korzikanska vladavina od 1755. godine pa sve do njezinog konačnog kraha,

9 *Dieta* je, pogotovo u prvim godinama republike Korzike, načinom na koji je bila koncipirana daleko više nalikovala antičkim (grčkim i rimskim) ili ranosrednjovjekovnim (mlađačkim) političkim institucijama, negoli današnjim predstavničkim tijelima. Iako izabrani zastupnici nisu formalno imali imperativne mandate, u brojnim sekundarnim izvorima moguće je pronaći podatke o tome da su prilično često zastupnici iz pojedinih munici-pija bili „primorani” povući se sa svoje pozicije (zbog, primjerice, negodovanja i protestiranja birača, nerijetko oružanog). Također, privremeni karakter političkih funkcija (izbori su održavani svake godine), kao i (ponovno samo u nekim municipijima) ograničeni broj reizbora za zastupnike (negdje 4, negdje 6, a negdje 8) daju za pravo govoriti o *Dieti* kao o poslaničkoj, a ne predstavničkoj (pogotovo ne u suvremenom shvaćanju tog pojma) političkoj instituciji (Giamarchi 1858, 50–51; Kingston 2010, 10).

1769. godine, bila oformljena na monteskjeovskim principima. Jedna od najvažnijih Montesquieuovih teorijskih postavki bila je upravo neovisnost sudbene vlasti od izvršne i zakonodavne. Rousseauova teorija, pak, ne vidi nikakav problem ukoliko je sudstvo inkorporirano unutar tijela izvršne vlasti, što je samo još jedan u nizu dokaza da je Paoli idejno bio puno bliži Rousseauu negoli Montesquieuu (Carrington 1973, 493; Molnar 2012, 15). U municipijima,¹⁰ kao najmanjim teritorijalnim jedinicama Korzike, zasjedala su mala sudbena vijeća na čelu kojih su se nalazili magistrati, birani svakih godinu dana od strane naroda. Funkcija tih municipalnih magistrata stvorena je po uzoru na starorimske cenzore, a oni su odlučivali o minornim kaznenim prijestupima i građanskim prekršajima (Carrington 1973, 494; Giamarchi 1858, 49–50). Svojevrzni Vrhovni sud Korzike bila je tzv. *Rota Civile* u kojoj su sjedila tri doktora prava (s doživotnim mandatom) koje su imenovali članovi Sudbenog vijeća unutar Državnog vijeća. *Rota Civile* je u praksi bila najviša korzikanska sudbena instanca, ali samo za građansko-pravne parnične postupke. Za kaznenopravne postupke to je bilo Sudbeno vijeće (Carrington 1973, 493–494, Giamarchi 1858, 49).

Najbitniji dio političkog sustava Korzike tog razdoblja bio je njezin izborni sustav. Skoro sve političke funkcije na Korzici su bile izborne i privremenog karaktera. Reizbor za članove *Diète* (kao i za magistrate) održavao se svake godine (Giamarchi 1858, 50). Pravo glasa na tim izborima imali su svi muškarci stariji od dvadeset pet godina, bez ikakvog imovinskog cenzusa, što je bilo nezamislivo u ostalim europskim državama tog doba. Da stvar bude još izraženija, u nekim su izbornim okruzima pravo glasa imale i žene, doduše samo udovice,¹¹ što je čak sto trideset osam godina prije negoli su žene dobile opće pravo glasa na Novom Zelandu (Giamarchi 1858, 51; Kingston 2010, 10). Paolijeva je Korzika obrazovanje nacije zacrtala kao jedan od prioriteta (što je u potpunosti na tragu onoga o čemu je Rousseau pisao u *Émilu*), te je u to doba osnovano Sveučilište u tadašnjem središtu Korzike, Corteu, koje su, doduše, Francuzi zatvorili čim su stekli vlast nad otokom pa je ono ponovno otvoreno tek 1981. godine (Giamarchi 1858, 69; Raunić 2014, 6). U Corteu je tada otvorena i tiskara, te su izdane brojne knjige na korzikanskom jeziku, uglavnom s patriotskom tematikom kao svojevrсна propaganda u borbi za neovisnost od Genove koja je na sjeveroistočnom dijelu otoka (oko Bastie) bila i te kako aktivna jer su Đenovezi i dalje upravljali tim područjem (Giamarchi 1858, 70–71). Opći je zaključak da je korzikanski politički sustav tog razdoblja bio potpuna avangarda. Paolijev ustav je za mnoge analitičare znatno demo-

10 Ti su se municipiji na korzikanskom jeziku nazivali *Pieve* (Carrington 1973, 494).

11 U pojedinim izvorima moguće je naći podatak da je za izbore magistrata u nekim okruzima postojalo apsolutno opće i jednako pravo glasa za sve građane iznad dvadeset pet godina te da su sve žene koje su odgovarale starosnim kriterijima imale pravo glasa (Bartoli 1974).

kratskiji od američkog i francuskog ustava koji su doneseni po završetku revolucija u tim državama krajem istog stoljeća (Carrington 1973, 482). Teško je, naravno, biti potpuno siguran da je taj ustav do kraja proveden u praksi, ali već sam njegov sadržaj ukazuje na to da je tadašnja republika Korzika bila daleko ispred svog vremena.

ROUSSEAUOV PROJEKT ZA KORZIKU

Okolnosti s početka 60-ih godina 18. stoljeća na Korzici su bile vrlo specifične. Postojala je određena namjera dubinske ustavnopravne reforme sustava, što su uglavnom zagovarali pripadnici korzikanske (vojne) elite, ali Paoli tome nije bio pretjerano sklon već se on zalagao za inkrementalne promjene ustava (kakve su se u stvarnosti i događale), iako on osobno nije imao pravo glasa (formalno) po tom pitanju s obzirom na to da je promjena ustava bila u potpunosti u ingerenciji zakonodavne vlasti, tj. *Diete* (Carrington 1973, 496–499). Naime, na Korzici su postojale tri glavne političke struje: prva je bila aristokratsko-polumonarhistička, koja se zalagala da politička moć treba biti u rukama plemstva i elita, druga struja naslanjala se na komunitarnu otočku tradiciju svojevrsnog političkog izolacionizma Korzike, a treća (čiji je glavni predvodnik bio Paoli) je bila demokratska struja povezana s idejama političke slobode uz usmjerenje (premda ograničeno) na trgovinu i ekonomski razvoj (Kingston 2010, 10–11). Upravo je kao posljedica razmirica između Paolija i pripadnika aristokratsko-elitističke političke struje na Korzici zagovarana reforma političkog sustava s osnaživanjem položaja otočke elite (Cini 2011, 65).

Jedan od lidera otočke (vojne) elite bio je Matteo Buttafoco,¹² inače bliski Paolijev suradnik u početku, koji se lukavstvom i snalažljivošću uzdigao iznad svoje stvarne pozicije moći i vlasti te je postao glavni predstavnik aristokratsko-elitističke političke struje (Cini, 2011, 65). Neki čak tvrde da je slovio kao pretendent na Paolijevu funkciju generala s obzirom na to da je postojala određena intencija unutar zakonodavnog tijela Korzike (barem među onim članovima koji su pripadali Buttafocovoj struji) da se izabere Paolijev nasljednik na poziciji generala u slučaju da se Paoliju nešto dogodi (Carrington 1973, 493). Buttafoco je tu svoju poziciju iskoristio da pošalje pismo Jean-Jacquesu Rousseauu u kojem ga je pitao bi li on bio voljan napisati novi ustav za Korziku. Upitno je tko je sve znao za taj Buttafocov pothvat s obzirom na kontradiktorne informacije u brojnim sekundarnim izvorima.

12 U raznoj je literaturi moguće pronaći više različitih pravopisnih oblika njegovog prezimena: Buttafoco, Buttafuco i Buttafuoco (Cini 2011; Kingston 2010; Rousseau 1979; Schaeffer 2012). Za pretpostaviti je da je ispravan oblik ipak Buttafoco s obzirom na specifičnosti korzikanskog jezika u kojem je primjetna tendencija skraćivanja i pojednostavljivanja izvorno talijanskih riječi. Na taj način talijanska riječ *nuovo* na korzikanskom postaje *novo*, a riječ *fuoco* postaje *foco* (op. a.).

James Boswell, koji je Paolijevu Korziku istraživao vrlo detaljno boraveći na njoj nekoliko godina, u svojim je spisima tvrdio da je Paoli ne samo znao za tu Buttafocovu inicijativu, već da ju je osobno podupro (Kingston 2010, 6). U tako je nešto, ipak, s obzirom na sve prethodno navedeno, teško povjerovati premda zasigurno postoji mogućnost da je Paoli znao samo fragmente Buttafocovih zahtjeva, a ne i cijelu pozadinu priče jer zvuči pomalo nevjerojatno da bi Paoli, osvjedočeni pobornik demokracije i slobode, pristao da Korzika dobije novi ustav utemeljen na aristokratskoj vladavini plemstva i elita, što je bio osnovni Buttafocov cilj (Cini 2011, 65).

Rousseau je objeručke prihvatio Buttafocov zahtjev, te je vrlo brzo krenuo pisati *Nacrt ustava za Korziku*. Rousseau je već u svojem *Društvenom ugovoru* hvalio Korziku i Korzikance te mu je, zapravo, imponiralo sudjelovati u projektu za naciju koju je on izrazito cijenio. Htio je Rousseau čak i doći živjeti na Korziku kako bi se bolje upoznao s njihovim političkim sustavom, ali se to nije ostvarilo zbog vrlo osebnih situacija u njegovom životu u tom razdoblju u kojem su i Francuska i Ženeva izdale nalog za njegovim uhićenjem (Kingston 2010, 1–2). Ovo je još jedan od priloga u argumentaciji da Paoli nije bio u potpunosti upoznat sa situacijom oko Rousseaua jer bi mu on, uzevši u obzir i međunarodni utjecaj koji je Paoli kao korzikanski lider imao u tom razdoblju, sigurno omogućio da utočište pronađe upravo na Korzici, što je bila velika Rousseauova želja, o čemu svjedoči korespondencija koju je imao s Buttafocom (Kingston 2010, 1).

Nacrt ustava za Korziku je, u stvari, nikad dovršeni Rousseauov projekt u kojem je sam Rousseau imao intenciju biti Zakonodavac koji će korzikanskom narodu ponuditi novi ustav (Shklar 1964, 924). To nikada nije ostvareno i *Nacrt* je jedino što je od tog projekta ostalo. Naravno, postoje objektivni razlozi zašto Rousseau nikad nije taj ustav završio do kraja (razni progoni protiv njega, promjena stvaralačkih interesa, bolest itd.), ali se toj problematici može pristupiti i iz potpuno drugačijeg ugla i reći da Rousseau niti nije htio završiti taj ustav, tj. da je *Nacrt* koji danas imamo, zapravo, krajnji Rousseauov produkt. U analizi Rousseauove političke misli *Nacrt ustava za Korziku* često se izostavlja i smatra ga se irelevantnim za razumijevanje njegovih ideja, bilo da se radi o njegovom poimanju slobode, republikanizma ili demokracije. *Nacrt* je za većinu onih koji Rousseaua cijene i detaljno istražuju ništa drugo negoli najobičnije razočaranje i djelo nedostojno njegovih ostalih radova, a pogotovo *Društvenog ugovora*. No je li tome baš tako? Kako bi se bolje mogao shvatiti skriveni značaj *Nacrta* potrebno ga je detaljnije analizirati.

Rousseau u uvodnom dijelu naglašava (ponovno) da su Korzikanci narod koji je „najspremniji prihvatiti dobru upravu” te da se oni ne trebaju mijenjati, već je glavni cilj da ostanu takvi kakvi jesu, u čemu im jedino novo uređenje koje nudi Rousseau može pomoći (Rousseau 1979, 118, 120).

Najveći dio *Nacrta* Rousseau provodi kritizirajući novac koji kvari ljude i iskripljuje njihov moralni kompas jer se pravo bogatstvo za njega nalazi upravo u ljudima, a nikako u novcu koji je, po njegovu sudu, glavni izvor siromaštva i nejednakosti (Rousseau 1979, 121, 130). Glavni savjet koji Rousseau nudi Korzikancima jest taj da im je potrebno okrenuti se zemljoradnji koja je jamac neovisnosti Korzike od drugih država (što je Rousseauu bilo također vrlo bitno), a nikako trgovini (u čemu možemo vidjeti blagu kritiku Paolija koji se zalagao za oboje). S obzirom na to da je predlagao ukinuće novca kao platežnog sredstva, Rousseau se zalagao za povratak idealu (za njega) prirodne razmjene (Rousseau 1979, 121–122, 133–134). Neizmjereno je kritičan prema instituciji poreznika, te prema porezu općenito (što nije čudno ako se sjetimo njegovog stava o samom novcu) i Korzikancima savjetuje da ukinu svaki oblik poreza. Napominje isto tako da bi bilo dobro kad bi se stvorio nekakav oblik državnog posjeda, te kad bi postojalo kulučenje u javnim radovima, ali nikako ono feudalno, već potpuno slobodno za opću dobrobit zajednice (Rousseau 1979, 140–142).

Rousseau je u savjetima vezanim za politički poredak bio vrlo štur te je istaknuo tek nekoliko bitnih stvari. Napomenuo je da Korzici najviše odgovara nekakav mješoviti, poluposlanički sustav u kojem će cijeli narod odlučivati samo ponekad i o nekim pitanjima, a ostalo će biti prepušteno poslanicima. Time je indirektno pohvalio postojeći Paolijev demokratski ustav i politički poredak Korzike, a, također indirektno, odbio Buttafocove zahtjeve za većom ulogom plemstva. Na samom će kraju *Nacrta* puno otvorenije i s gnušanjem odbiti Buttafocove zahtjeve koji su u suprotnosti s njegovim idejama (Rousseau 1979, 123, 152). Ono što je konkretno u Rousseauovom prijedlogu jest ideja reforme tada postojećeg korzikanskog teritorijalnog ustroja. Njegovo je mišljenje da postoji preveliki broj okruga koji previše osciliraju svojom veličinom i brojem stanovnika te da treba kreirati okruge približno iste veličine s relativno sličnim brojem stanovnika, a cijeli otok bi postao *terra di commune*, tj. zemlja koja pripada zajednici. Jedan od načina na koji Rousseau to namjerava postići je i raseljavanje stanovništva Korzike u manje naseljene dijelove (Rousseau 1979, 125–126, 138). Također, ističe se da zakonodavstvo ni pod koju cijenu ne smije biti retroaktivnog karaktera (Rousseau 1979, 144).

Veliki dio *Nacrta* posvećen je formiranju tri nove klase koje su utemeljene na osobnoj nejednakosti, a nikako onoj zasnovanoj na podrijetlu ili mjestu prebivališta. Te bi klase bile: klasa građana (CITOYEN), klasa rodoljuba (PATRIOTE) i klasa kandidata (ASPIRANT). Za ulazak u klasu građana, kao najvišu klasu, postojalo bi svojevrsno polaganje zakletve, a građanima bi mogli postati samo oženjeni muškarci (ili udovci) s barem dvoje djece, kućom i posjedom. Oženjeni muškarci koji bi imali nešto vlastite zemlje (ali nedovoljno za ispunjavanje uvjeta za ulazak u

klasu građana) bili bi u klasi rodoljuba, a oni koji ne bi pristali položiti zakletvu ili bi jednostavno bili premladi da to učine (potrebna dob bi se naknadno ustanovila) svrstani bi bili među kandidate (Rousseau 1979, 132). Zemlju i posjed u ovom dijelu *Nacrt* Rousseau glorificira, ne zbog značaja privatnog vlasništva, o kojem i nije baš imao pozitivno mišljenje, već zbog značaja zemlje/posjeda za bavljenje poljoprivredom u kojoj leži tajna korzikanske neovisnosti od drugih europskih sila. *Nacrt* se završava s nekim zaista apsurdnim Rousseauovim odredbama u kojima puno raspravlja o tome kako se gubi status građanstva. Napominje tako da svaki neoženjeni Korzikanac s navršenih četrdeset godina gubi status građanina te ne može načiniti oporuku, a sva njegova imovina pripada zajednici (Rousseau 1979, 147–148). Građanstvo gubi na tri godine onaj koji promijenjen prebivalište, što je doduše u suprotnosti s onime što je sam Rousseau tvrdio u *Émilu* (Rousseau 1979, 147; Schaeffer 2012, 437). Rousseau također predviđa ograničenje veličine posjeda, zabranu upotrebe kočija, te zabranu osude radi dugovanja (Rousseau 1979, 148, 150).

Nije upitno da Rousseauovom *Nacrtu* u potpunosti nedostaje dio vezan za politički poredak Korzike i izradu državnih (političkih) institucija, ali upravo je nedostatak toga prilično znakovit. Ne bi li mogao iz toga proizaći zaključak da je Rousseau, koji je bio dobro upoznat s ustavom republike Korzike iz 1755. godine, zapravo, bio iznimno zadovoljan načinom na koji je bila uređena Paolijeva Korzika i da je njegov *Nacrt*, stoga, odgovor Buttafocu koji se zalagao za veću ulogu plemstva i (vojnih) elita u potencijalnom novom političkom sustavu Korzike?! Isto tako, Rousseau je vrlo vjerojatno svjesno ulazio u svoje praktične političke projekte (kako ovaj za Korziku tako i onaj za Poljsku) s ciljem da bude kritiziran i napadan, a njegov je „utopizam” namjerno previše radikaln, ponekad do razine apsurdnosti, s obzirom na to da na taj način puno efektivnije uspijeva kritizirati društvo u cjelini s posebnim naglaskom na pojedina europska društva tog doba (Putterman 2001, 481–482; Shklar 1989, 46). Rousseauov je *Nacrt*, zato, svojevrsna groteska koja zahtjeva iznimno znatizeljnu i osviještenu publiku.

REFLEKSIJA NA „OZBILJENJE” ROUSSEAUOVE POLITIČKE TEORIJE U „PAOLIJEVOJ KORZICI”

„Paolijeva” je Korzika svijetla točka 18. stoljeća ako je suditi prema većini relevantnih autora i povjesničara, ali, ipak, postoji (i postojao je kroz povijest) jedan dio, posebice u Italiji i Francuskoj, kritičke javnosti s nešto drugačijim pogledom na republiku Korziku i, pogotovo, Paolijevu ulogu u formulaciji korzikanske politike. Za taj dio povjesničara Paoli je bio ništa drugo negoli demokratski despot, a njegova vladavina demokratska diktatura, iako je jasno da su takve formulacije u svojoj srži oksimoroni (Cini

2011, 60–63; Cini 2013, 274). Paoliju se najviše zamjeraju dvije stvari: jedna je vezana uz navodnu ekstenzivnu zloupotrebu (iako o tome nema jasnog povijesnog dokaza) dvije inspeksijske službe (*Sindicato* i Ratna hunta)¹³ kako bi se obračunao sa svojim političkim suparnicima i neistomišljenicima, a druga uz manipulaciju zakonodavnim procesom radi ogromnog autoriteta kojeg je imao među izabranim zastupnicima u *Dieta* (Carrington 1973, 494, 496–499).

Paolijevi (ponekad) autoritarni zahtjevi bili su posljedica povijesnog konteksta. Njega je volio običan puk kojeg je on pod svaku cijenu htio zaštititi od plemstva i elita čiji su pripadnici nekako ipak nalazili načina kako biti izabrani u *Dieta* te su sve snažnije zagovarali promjenu političkog sustava. Paoli je bio istinski demokrat u svojoj prirodi, o čemu svjedoče njegove brojne ispovijesti i pisane korespondencije koje je imao s brojnim značajnim ličnostima (korzikanskim, ali i europskim), ali je bio svjestan demokratskog paradoksa Korzike i činjenice da više demokracije, ponekad, vodi do sve manje demokratskog sustava i jačanja nedemokratskog sentimenta unutar demokratskih političkih institucija, te je zbog toga zaobilaznim putem s vremena na vrijeme opstruirao rad *Dieta* (Carrington 1973, 499). Paoli je od demokracije jedino više volio slobodu te je sve (u)činio kako bi se suprotstavio monarhističkim zahtjevima korzikanskog plemstva i (vojne) elite i očuvao republiku koja je za njega bila jedini politički poredak koji građanima može osigurati da budu istinski slobodni.

Rousseau i Paoli su, zapravo, bili potpuno kompatibilni u svojim (političkim) idejama i u svojem viđenju idealne političke zajednice. Oboje su intelektualno rasli pod utjecajem Machiavellija i Montesquieua od kojih su preuzeli neke osnovne postavke da bi se potom potpuno emancipirali i nastavili svojim pravcem; pravcem koji je vodio u istom smjeru. Iz današnje perspektive djeluje kao da je republika Korzika bila ta koja je ozbiljila Rousseauovu teoriju, ali stvarni zaključak koji se može izvesti nakon detaljnijeg proučavanja cjelokupne problematike jest da je Rousseau, u stvari, bio inspiriran republikom Korzikom, a ne obratno. Rousseauova je politička teorija zasigurno većim dijelom formirana prije negoli je osnovana republika Korzika 1755. godine, ali završni impuls konačnoj formulaciji svojih misli Rousseau je neupitno dobio čitajući Paolijev ustav. Niti prema jednom drugom narodu i državi Rousseau nije bio tako blagonaklon (even-

13 *Sindicato* je bila inspeksijska služba zadužena za kontrolu rada svih političkih institucija na Korzici koju je imenovala *Dieta*, osim onda kad je trebalo ispitati rad same *Dieta*; tada je članove *Sindicata* imenovalo Državno vijeće. Ratna hunta je specifičan oblik tajne službe, na čijem čelu je bio general osobno, koja je djelovala isključivo u uvjetima rata i okupacije (dijela) teritorija od stranih sila kako bi se ustanovilo tko potencijalno surađuje s tim stranim silama (to se odnosilo na Genovu, s jedne, i Francusku, s druge strane). Paoliju se prigovaralo da je Ratnu huntu koristio i u mirnodopskom razdoblju (Carrington 1973, 494).

tualno prema republici Ženevi prije negoli se potpuno razočarao u nju)¹⁴ kao prema Korzici i Korzikancima, što tu vezu čini još posebnijom.

Za Rousseaua je republičko uređenje jedino ispravno i legitimno građansko stanje. Takvima se mogu smatrati sve države koje su pod vladavinom zakona, neovisno na oblik upravljanja u njima (Lalović 2006, 143). Prema njemu, idealna republika je ili monarhijskog ili aristokratskog tipa, što se nikako ne smije pobrkati s monarhijom i aristokracijom kao oblikom državnog uređenja. Republika monarhijskog tipa bila bi ona republika u kojoj jedna osoba u izvršnom tijelu provodi zakonske interpretacije općenite volje, a aristokratska republika ona u kojoj to čini nekolicina izvršnika (Lalović 2006, 180, 182; Molnar 2012, 16).¹⁵ Paolijeva Korzika, doista, odgovara tom kriteriju Rousseauove idealne republike jer, iako je njezin demokratski karakter neupitan, po obliku vladavine, tj. prema tome kako je koncipirana izvršna vlast, ne može se govoriti o demokratskoj republici s obzirom na to da je upravo Paoli kao general bio taj glavni „zakonski interpret” općenite volje.¹⁶ Ipak, glavni argument kroz koji se Paoli i Rousseau, odnosno njihove ideje, mogu najbolje „pobratimiti” je način na koji shvaćaju slobodu i važnost koju joj pridaju. Rijetko tko je (pogotovo u to doba), poput ove dvojice, slobodu doživljavao kroz aspekt potpune narodne suverenosti. Nekako se čini kao svojevrsna povijesna nepravda što se Paoli i Rousseau nisu nikad osobno upoznali, iako su imali bezbroj zajedničkih prijatelja (primjerice James Boswell), jer je dojam da bi u potencijalnoj (intelektualnoj) suradnji između njih dvojice niknula još detaljnija i razrađena republikanska koncepcija slobode.

14 O svojoj rodnoj Ženevi Rousseau je u početku imao samo riječi hvale, ali je po povratku u Ženevu iz Pariza doživio ogromno razočaranje viđenim kada shvaća da je potpuno krivo percipirao i idealizirao politički poredak republike Ženeve i razinu sloboda koju građani u njoj imaju. U konačnici, Ženeva je izdala zahtjev za njegovim uhićenjem (Derathé 2018, 28–38).

15 U radu se pokušava pomiriti potpuno oprečna stajališta Lalovića i Molnara i njihove bitno drugačije interpretacije Rousseaua. Lalović, naime, govori o tome kako Rousseau izričito napominje kako je jedini mogući, a samim time i ispravni, oblik vladavine izborna aristokracija (2006: 80, 82). Molnar s druge pak strane decidirano tvrdi da je za Rousseaua najbolji oblik vladavine monarhijska republika, a najgora demokratska (2012: 16).

16 U početku je članova Državnog vijeća bilo 144, a kasnije 9, no nije uopće upitno da je Paoli bio taj koji je u potpunosti dominirao izvršnom vlašću Korzike od 1755. godine pa sve do 1769, kad ona potpada pod francuski barjak. Tako da je *de iure* riječ o aristokratskom obliku republičke vladavine, ali *de facto* se radi o monarhijskom tipu vladavine. Jedno je, dakle, na tragu Lalovićeve koncepcije Rousseauovog promišljanja o idealnoj vladavini, a drugo na tragu Molnarove.

ZAKLJUČAK

Razdoblje u kojem je postojala republika Korzika zasigurno je jedno od najintrigantnijih povijesnih perioda. Ipak, republika Korzika nije posebna zbog svojih ratova za neovisnost ili revolucija, već zbog svojeg specifičnog političkog sustava i jednog od demokratskih ustava 18. i 19. stoljeća. Pasquale Paoli neupitno je ključna osoba cjelokupne korzikanske povijesti, ali je iznimno bitan i za republikansku tradiciju, iako ga se takvim vrlo vjerojatno ne doživljava s obzirom na to da su neki drugi pojedinci stavljeni u žarište republikanizma. Paoli je imao „nesreću” da se rodio kao Korzikanac jer bi ga se, bez daljnega, da je takve dosege ostvario kao Francuz ili Englez, puno više pamtilo, ali pitanje je koliko bi toga mogao ostvariti negdje drugdje jer su specifični korzikanski uvjeti nesumnjivo odigrali ulogu u formiranju njegovog republikanskog identiteta sa snažnim usmjerenjem prema demokraciji. Na kraju krajeva, upravo je Jean-Jacques Rousseau istaknuo da njegove ideje iz *Društvenog ugovora* ne mogu biti ostvarene u modernim europskim državama 18. stoljeća (poput Francuske). Korzika je za njega bila jedna od rijetkih mogućnosti realizacija tih ideja (James 2013, 362). Tako da je Paolijeva „nesreća” što se rodio na Korzici bila jedina mogućnost da, makar djelomično, svoje ideje (demokratskog) republikanizma provede u djelo.

Povijest će Paolija vrlo vjerojatno pamtit i kao sporadičnog „demokratskog despota” o kojem su se pisale propagandne knjige i izvodile kazališne predstave,¹⁷ a republika Korzika i njezin ustav će potpuno utonuti u historijski bezdan (ako već nisu) iako bi svatko, koga politička teorija i politika, u njezinom najširem mogućem smislu, iole zanimaju, proučavajući ono što se događalo u vrijeme dok je na tom mediteranskom otoku postojala neovisna republika, mogao dobiti jednu veliku intelektualnu širinu i sustavniji uvid u republikanizam kao doktrinu. Paoli možda ne odgovara potpuno Rousseauovim karakteristikama Zakonodavca, iako djelomično svakako da, ali to teško može oduzeti sve ono što je napravio u svojem naumu da Korzici podari neovisnu republiku zasnovanu na demokratskim principima. Paolija bismo, shodno tome, mogli okarakterizirati kao inovatora u makijaveljevskom smislu.¹⁸ Vrijedilo bi se ovom tematikom, dakako, puno detaljnije pozabaviti i podrobnije prikazati na koji su način, ne samo Rousseauova, nego i Machiavellijeva i Montesquieova politička teorija utjecali na Paolija kako bismo mogli dobiti cjelovitiji i obuhvatniji dojam o

17 Aluzija je to na knjigu (koja je poslužila kao scenarij za kasniju predstavu) F. D. Guerrazzija koju je napisao o Pasqualeu Paoliju (Constable 1971).

18 Koliko bi on, doista, mogao biti proglašen idealnim inovatorom, te stavljen u isti kontekst s Romulom i Tezejem, prosuditi bi mogao vrlo vjerojatno jedino Machiavelli osobno.

republici Korzici, Paolijevoj vladavini te o Paoliju samom. Takvo nešto može biti dobar podstrek za neka buduća istraživanja i radove na tu temu.

LITERATURA

- Alekseeva, Olga. 2018. "Corsican Nationalist Movements: Autonomy of the French Island in Question". *International Journal of Latest Research in Humanities and Social Science*, 1(8): 36–40.
- Bartoli, Marco. 1974. *Pasquale Paoli, père de la patriecorse*. Paris: Éditions Albatros.
- Carrington, Dorothy. 1973. "The Corsican Constitution of Pasquale Paoli (1755–1769)". *The English Historical Review*, 88(348): 481–503.
- Cassirer, Ernst. 2012. *Problem Jean-Jacques Rousseau*. Zagreb: Disput.
- Cini, Marco. 2011. "Democracy, Republicanism and Constitution in Corsica (1755–1769)". In eds. Mauro Lenci and Carmelo Calabrò, *Democracy and Risorgimento* (pp. 59–66). Pisa: Edizioni ETS.
- Cini, Marco. 2013. Una nazione senza Stato: l'identità corsa tra Sette e Ottocento. U: Angela De Benedictis, Irene Fosi i Luca Mannori (ur.), *Nazioni d'Italia. Identità politiche e appartenenzeregionali fra Settecento e Ottocento* (str. 267–285). Roma: Viella.
- Constable, M. V. 1971. "F. D. Guerrazzi's Corsican Novel Pasquale Paoli: A Contribution to the Regional Novel of the Verismo Period". *Sage Journals*, 5(2): 187–203.
- Derathé, Robert. 2018. *Jean-Jacques Rousseau i politička znanost njegova doba*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Douglass, Robin. 2013. "Rousseau's Critique of Representative Sovereignty: Principled or Pragmatic?" *American Journal of Political Science*, 57(3): 735–747.
- Giamarchi, Francesco Maria. 1858. *Vita Politica di Pasquale Paoli dell'Abate Francesco Maria Giamarchi: Opera dedicata al Signor Pietri, Membro del Senato a Parigi, Grande Ufficiale dell'Ordine della Legion d'Onore*. Bastia: Tipografia Fabiani.
- James, David. 2013. "Rousseau on Dependence and the Formation of Political Society". *European Journal of Philosophy*, 21(3): 343–366. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0378.2011.00450.x>
- Kingston, Rebecca. 2010. "Rousseau's Plan for a Constitution for Corsica". *Izborni rad*: 1–28.
- Lalović, Dragutin. 2002. „Nedovršena država? Suvremena država u svjetlu Rousseauove teorije općenite volje”. *Politička misao*, 39(2): 59–70.
- Lalović, Dragutin. 2006. *Mogućnosti političkoga. Preko građanina ka čovjeku*. Zagreb: Disput.
- Lalović, Dragutin. 2012. „Demokracija u republikanskom ključu: Hannah Arendt verusus Jean-Jacques Rousseau”. *Politička misao*, 49(1): 77–89.

- Molnar, Aleksandar. 2012. „Romantičarski republikanizam Žan-Žaka Rusoa i Ženevska republika”. *Političke perspektive*, 6(2): 7–21.
- Putterman, Ethan. 2001. “Realism and Reform in Rousseau’s Constitutional Projects for Poland and Corsica”. *Political Studies*, 49: 481–494.
- Raunić, Raul. 2014. „Rousseauov politički emancipacijski projekt”. *Filozofska istraživanja*, 34(1–2): 5–22.
- Rousseau, Jean-Jacques. 2012. *Društveni ugovor. O podrijetlu i temeljima nejednakosti među ljudima*. Zagreb: Feniks knjiga.
- Rousseau, Jean-Jacques. 1979. „Nacrt ustava za Korziku”. *Politička misao*, 16(1): 118–153.
- Schaeffer, Denise. 2012. “Attending to Time and Place in Rousseau’s Legislative Art”. *The Review of Politics*, 74(3): 421–441. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0034670512000575>
- Shklar, Judith. 1964. “Rousseau’s Images of Authority”. *The American Political Science Review*, 58(4): 919–932. DOI: <https://doi.org/10.2307/1953290>
- Shklar, Judith. 1989. “Rousseau and the Republican Project”. *French Politics and Society*, 7(2): 42–49.
- Sunajko, Goran. 2014. „Rousseauova teorija volenté générale kao pretpostavka radikalnog shvaćanja demokracije: povratak političkome!” *Filozofska istraživanja*, 34(1–2): 37–54.
- Tandori, Mária. 2002. “Eighteenth-Century Legislation of Corsica”. *Acta Hispanica*, 7: 29–45.

SUMMARY

REALIZATION OF ROUSSEAU’S (DEMOCRATIC) REPUBLICANISM UNDER THE POLITICAL SYSTEM OF (DEMOCRATIC) REPUBLIC OF CORSICA (1755-1769)?

The goal of this paper is to demonstrate main characteristics of Rousseau’s republicanism, as well as its particularities, especially in the context of permanent tensions between republicanism and democracy in Rousseau’s thought. The paper will try to answer whether Rousseau’s teaching could be called democratic republicanism by comparing some of the key elements of his political theory with real political and constitutional elements of Corsican republicanism under several different political systems of 18th century. The paper will analyse primarily Rousseau’s *Constitutional Project for Corsica* in order to answer the question whether the republic of Corsica under Pasquale Paoli (1755-1769) was accordant to Rousseau’s ideas and was it actually some sort of realization of Rousseau’s political theory under a real political system of 18th century Europe. That’s why the paper will present historical context of establishment of the (democratic) republic of Corsica in 1755 and introduce its political system

comparing it to main theoretical assumptions of Rousseau's republicanism. Also, significant part of the paper will be devoted to Pasquale Paoli as central figure of Corsican (democratic) republicanism as well as to the attempt of comparing Paoli and Rousseau, their republican ideas and visions of political system.

KEY WORDS: Jean-Jacques Rousseau, Corsica, Constitutional Project for Corsica, Pasquale Paoli, republicanism.